

Liturgia szczytem i źródłem formacji, red. P. Nowakowski, J. Mieczkowski, Kraków 2023, s. 373–383 (Ad Fontes Liturgicos, 13).
<https://doi.org/10.15633/9788383700038.21>

Valeriia Orzhikhovska

INSTYTUT NAUK RELIGIJNYCH ŚW. TOMASZA Z AKWINU W KIJOWIE, UKRAINA

orgler1983@gmail.com

Специфіка використання псалмів у літургії Католицької Церкви та єврейських громад

Протягом багатьох століть людство натхненно використовувало усілякі поетичні звороти, щоб привернути увагу до краси слова. До поважних гостей зверталися у вигляді гарних промов, що часто–густо вимовлялися речитативом. Оспівування величі та краси подекуди супроводжувалося грою на музичних інструментах. Містерії та релігійні культи не були винятком. У часи становлення обрядовості невід’ємним атрибутом кожного відправлення молитов та звернень до надприродних сил були запозичені антропоморфні оберти, подібні до возвеличення задля прославлення, прохання чи вшанування вищої сили, яка в подальшому могла вплинути на перебіг земного життя людини.

З переходом до монотеїзму усі атрибути величі були перенесені на єдиного Бога Творця, якого неодмінно починають вшановувати більше за земних царів та підносити хвалу у вигляді піснопівів. При подальшому розвитку та становленні богослужбових культів, елементи піснопівів та цілі фрагменти вже існуючих текстів Писання

потрапляють в усталені звороти до Всевишнього та стають вставками в літургію.

Біблійні тексти, якими послуговуються як юдаїзм, так і християнство містять чимало прикладів словесного оспівування, проте, найбільшим цілісним твором вважається книга Псалмів, що в юдейській традиції носить назву Теглім. Усталена назва “Псалми” походить від гебрейського “мізмор” – наспів з речитативом у супроводі музичного інструменту¹. Ця назва закріплена була не лише у власних текстах перед початком вказівок, кому належить поданий текст, а й як назва розділу Ватиканського кодексу. цікавим є те, що інколи використовується подвійний наголос на піснеспіві, додаючи ще один гебраїзм – “шир” – пісня, як, наприклад у суботньому псалмі². Сучасна назва книги – Псалтирь походить від списку LXX, де вживається грецьке слово “псалтеріон”.

Канонічне оформлення біблійного тексту включає в добірку Псалтиря 150 псалмів, хоча поділ і є усталеним, версії списків мають деякі відмінності поділу, що впливає на порядок та нумерацію й в сумі становить 151 розділ.

Призначення псалмів першопочатково визначалося за зверненням, що як правило міститься на початку власне тексту, наприклад, Псалом 4 присвячений перемозі над ворогами³. Оскільки псалмоспів є завершальним дійством, то при його повторенні згадується перемога та закарбовується те, що в будь-якому кінці все одно буде перемога⁴, тому треба повторювати вголос та наголошувати на тому, щоб у майбутньому Слово стало дійсністю⁵. Духовне відображення у Псалмах пропонує глибокі уявлення про людську природу та відносини між людством та сакральним. Багато вірян використовують Псалми для особистої рефлексії та медитації, оскільки вони стосуються вічних тем, таких як божественна влада, милосердя, справедливість та виклики віри. Оскільки Псалми – це центральна частина біблійного канону,

1 *Введение в Ветхий Завет*, ред. Е. Ценгер, Москва 2008, с. 455.

2 *Введение в Ветхий Завет*, с. 462.

3 *Біблія*, Книга Псалмів, Пс. 4, 1.

4 Григорій Нісський, *Про написання Псалмів*, Москва 2016, с. 87

5 Григорій Нісський, *Про написання Псалмів*, с. 90.

а їхнє включення підкреслює важливість молитви в житті вірян, то вони слугують мостом між святими текстами та духовною подорожжю індивіда, сприяючи відчуттю зв'язку із великою історією взаємодії Бога з людством. Багато Псалмів приписують царю Давиду, хоча достеменно невідомі їх автори. Віруючі можуть вчитися з його досвіду, як він виражається у псалмах, чи то в його покайній, боротьбі або вірі в Боже провидіння. Вивчаючи ці приклади, віруючі можуть отримати підказки щодо подолання викликів та духовного зростання у власному житті або внутрішньо освоїти доброчесності, описані у Псалмах та намагатися втілювати їх у своєму повсякденному житті. Деякі віруючі вибирають запам'ятовувати окремі псалми, дозволяючи словам стати частиною їхніх внутрішніх думок та молитов. Ця практика дозволяє розмірковувати над змістом навіть за відсутності колективної молитви.

Практики включення Псалмів у різновиди обрядовості не були поодинокими⁶ і згодом стали нести в собі певні функції. На мою думку, вживання Псалмів в релігійній практиці носить пропедевтичну, дидактичну, молитовну, інтегративну, світоглядну, практичну функції. Розглянемо їх детальніше. У контексті біблійних Псалмів їх функції можуть бути розуміті кількома різними способами. Псалми часто використовуються як вступ до поклоніння та відданості в багатьох релігійних традиціях, особливо в християнстві та юдаїзмі. Вони надають основний і доступний спосіб для особистого звернення до духовних тем, вираження емоцій та спілкування з божественним. Псалми охоплюють різні теми, такі як славослов'я, скарга, подяка, мудрість та інше. Вони можуть служити вступом до різних аспектів теології, етики та духовного розуміння. Багато псалмів наголошують про характер Бога, природу людини та взаємозв'язок між ними. Окрім того Псалми охоплюють різноманітні стилі поезії, такі як гімни, молитви та плачі. Вивчення та медитація над поетичними елементами може ознайомити читачів з красою біблійної поезії та її особливим способом передачі складних ідей та емоцій. За допомогою Псалмів постає можливість заглянути в культурний та історичний контекст часу їх написання. Вивчення текстів дозволяє розуміти релігійні практики, цінності та виклики давніх ізраїльтян. Теми та концепції, які містяться в цих текстах, часто

---

6 Григорій Нісський, *Про написання Псалмів*, с. 92.

відбиваються в інших частинах Біблії, а тому може й слугувати вступом до більш всебічного розуміння біблійної теології та її наративів. Взаємодія з пережиттям крізь призму тексту може допомогти особам емоційно та психологічно підготуватися до викликів і досвідів у їхньому власному житті. Оскільки Псалми охоплюють повний спектр людських емоцій, від радості та святкування до суму та відчаю, вони надають можливість виразити найглибші почуття та досвіди, допомагаючи інтегрувати та розуміти емоційний світ, пропонують духовну настанову та мудрість, звертаючись до різних аспектів віри, етики та праведного життя. Вони допомагають інтегрувати релігійні вчення в практичні аспекти життя. Багато Псалмів посилаються на історичні події, особливо на історію ізраїльтян. Шляхом зв'язку сучасних досвідів з минулим, привносячи відчуття континуїтету та ідентичності. Багато Псалмів написані у першій особі множини, акцентуючи спільнотні досвіди та молитви. Вони допомагають занурювати окремих осіб у велику релігійну спільноту. Псалми ще й взаємодіють з теологічними концепціями, такими як природа Бога, справедливість, милосердя та завіт тощо. Вони транслюють теологічні ідеї у життєві досвіди віруючих. Шляхом рефлексії над Псалмами, окремі особи та спільноти можуть досвідчувати трансформацію, зростання та оновлення, яке сприяє загальному духовному розвитку. Поетична та літературна природа Псалмів перетворює мистецьке вираження у духовний рефлекс, звертаючись до інтелектуальних та емоційних аспектів людського досвіду. А відтак Псалми надають можливість окремим особам та спільнотам взаємодіяти з цими аспектами та знайти глибше з'єднання з собою та своєю громадою. Багато Псалмів роздумують про атрибути Бога, такі як Його милосердя, справедливість, любов та вірність. Ці описи надають читачам уявлення про природу Бога та те, як вони повинні відноситися до Нього. Деякі Псалми надають моральні уроки та етичні вказівки, спонукаючи читачів жити справедливо й праведно. Вони часто порівнюють наслідки справедливого життя з наслідками безбожності й наголошують на важливості довіри до Бога під час важких часів. Вони навчають читачів покладатися на силу та захист Бога, що сприяє глибокій вірі. Деякі Псалми розповідають про історичні події в історії Ізраїлю, демонструючи вірність Бога, визволення та суд. Ці розповіді надають уроки про покору, наслідки бунту та нагороди за вірність Богу. Є Псалми, що включають роздуми про природу життя, смертність

та пошук мудрості. Вони заохочують читачів розглядати плинність життя та важливість пошуку розуміння. Неодмінно Псалми слугують керівництвом для поклоніння, пропонуючи зразки для хваління Бога, вираження вдячності та пошуку Його присутності. Вони навчають читачів, як підходити до Бога з благоговінням та трепетом.

Зразки молитви та спілкування з Богом безпосередньо містяться у Псалмах, промовляючи устами їх авторів, а отже надають зразки для молитви та спілкування з Богом тут і зараз. Читання та роздуми над цими молитвами допомагають читачам навчитися висловлювати свої власні думки, почуття та благання перед Богом. Багато Псалмів виражають почуття суму, жалю та покаяння. Ці тексти дозволяють вірянам визнати свої труднощі, гріхи та тягарі, шукаючи прощення та утіхи. Вони передають мудрість, керівництво та увагу до життя праведного та добродесного, надаючи духовні уроки для роздумів вірян. Поетична та лірична природа псалмів сприяє медитації та роздумам. Віряни можуть розмірковувати над значенням віршів, дозволяючи словам збагачувати їх розуміння віри. Псалми можуть сприяти почуттю єдності та спільноти серед вірян. Коли вони вимовляються або співаються разом, створюється спільний досвід, який зближує осіб одне з одним. Вони можуть допомагати вірянам переходити з різних емоційних станів; можуть починатися з хвали і переходити до роздуму або покаяння, надаючи структуру для обробки різних емоцій під час літургії. Багато псалмів містять символічну мову та алегоричні образи. Ці елементи можуть поглибити розуміння духовних істин, дозволяючи вірянам долучитися до глибинних рівнів значення. Безумовно Псалми часто включають молитви за Божественне втручання, захист та керівництво. Вони служать засобом представити свої потреби та турботи перед Всевишнім та шукати допомоги в часи труднощів. Різні псалми можуть бути обрані для конкретних релігійних свят, сезонів або подій, можуть допомагати встановлювати настрої та теми цих подій, покращуючи загальний досвід святкування. Загалом, релігійні псалми сприяють глибині та багатству літургійних практик, надаючи можливості для поклоніння, роздумів, навчання, виразу емоцій та спільного залучення. Конкретні функції псалмів можуть значно різнитися в залежності від релігійної традиції та конкретного літургійного контексту.

Варто відзначити, що конкретні псалми, які використовуються, можуть варіювати залежно від літургійного календаря, святкових днів

та інших факторів, визначених керівництвом Церкви. Крім того, стиль музичного виконання та рівень участі прихожан можуть відрізнятися в різних парафіях чи спільнотах. На відміну від юдейської громади, Римська Церква постійно стала використовувати Псалми у літургії наприкінці V ст. Пропозиція співу антифонів у вигляді почергового виконання 100 та 50 Псалмів належить Папі Целестину I⁷. Відтоді Псалми можуть надавати ритму та темпу служби, керуючи учасниками через різні фази богослужіння. Власне через те, що Псалми містять широкий спектр емоцій та досвідів, висловлених через поезію та пісню, у проповіді часто використовують ці вірші, щоб надати духовне керівництво та мудрість прихожанам, які стикаються з різними ситуаціями життя: справляючись з труднощами, виражаючи подяку, шукаючи заспокоєння або славлячи велич Бога, Псалми надають багатий матеріал, який відповідає різноманітним потребам громади. Так як Псалми відбивають людський досвід радості, суму, сумнівів та надії. Проповіді, які включають Псалми, можуть з'єднувати людей на особистому рівні, допомагаючи індивідам побачити своє життя, що відображено в тексті. Багато Псалмів присвячені славослов'ю та поклонінню Богу. Проповідники можуть використовувати ці Псалми, щоб настановити у поклонінні, спонукати висловлювати свою відданість через музику, молитву та роздуми. Спрямовуючи на Псалми слави, можуть створити відчуття єдності та благоговіння серед громади.

Досліджуючи теологічні концепції, такі як суверенітет Бога, милість, справедливість та Божий союз з людством, проповідники можуть розкрити ці теми, аналізуючи конкретні Псалми і витягаючи вчення про природу Бога та роль віруючого в Божому плані. Псалми можуть служити основою для викладання біблійних принципів. Аналізуючи вчення в межах Псалмів – застосовувати їх до сучасних питань, допомагаючи вірянам зрозуміти, як вічна мудрість тексту може керувати їхніми рішеннями та діями. Багато Псалмів виражають довіру псалмиста в вірність Бога, навіть в обличчі викликів, що використовуюється, щоб, наприклад, підтримувати громаду у зміцненні їхньої віри та довіри в Боже провидіння, сприяючи стійкості та надії в складних часах.

---

7 J. Hitchcock, *History of the Catholic Church: From the Apostolic Age to the Third Millennium*, California, San Francisco 2012, с. 54.

Псалми відомі своєю емоційною глибиною. Їх можуть використувати як емоційну силу для залучення в спільноту, створюючи атмосферу співчуття та відкритості, дозволяючи особам зіткнутися зі своїми власними почуттями та їх обробкою.

Розуміння історичного та культурного контексту Псалмів може надати глибокі уявлення про їхнє значення, обговорюючи обставини, які оточували конкретні Псалми, допомагаючи слухачам зрозуміти задумане повідомлення та його актуальність для їхніх життів.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зазначити, що Псалми пропонують багате розмаїття духовного, емоційного та теологічного вмісту, який значно впливає на зміст та тон проповідей, як то надаючи заспокоєння, спонукаючи до поклоніння, вивчаючи доктрину або залучаючи власне людський досвід, Псалми надають джерело натхнення проповідникам, які намагаються передати значущі повідомлення своїм прихожанам.

Молитва і Псалми тісно пов'язані в контексті релігійної та духовної практики, особливо в юдаїзмі та християнстві. Молитовний вираз по суті й є тим, що виступає збіркою молитов, адресованих Богові, що робить їх цінним ресурсом для осіб, які шукають слова для вираження своїх власних почуттів і думок у духовному контексті. Власне так Псалми надають модель для спілкування з Богом у молитві. Вони демонструють різні способи розмови з Божественним, включаючи прославу, сповідь, благання та подяку. Люди часто звертаються до Псалмів, щоб знайти слова, які відбивають їхні власні духовні досвіди та навчитися ефективно спілкуватися з Богом. За допомогою Псалмів співають, моляться, витлумачують тощо. Їх просто читають або виконують у вигляді спільного поклоніння або у часи радощів та знегод через вміст слов заспокоєння, підбадьорення та натхнення. У випадку труднощів або потреби у втішенні, люди часто звертаються до конкретних Псалмів, які співзвучні їхнім емоціям і обставинам. Псалми допомагають вірянам подолати виклики життя, зберігаючи при цьому свою віру в Бога.

Підсумовуючи, можна зазначити, що Псалми – це унікальне поєднання художнього вираження, богословської рефлексії та щирої молитви. Вони надають багатий матеріал для індивідуалів та спільнот для молитовного спілкування, надаючи засіб виразу і напрямок для розвитку глибшого духовного зв'язку. Сучасне використання деяких псалмів з Біблії, які називаються „Відповідальними псалмами”

не досить усталене, проте, зазвичай, ці псалми обираються так, щоб вони відображали тему Меси або літургійного сезону. Вищенаведені декілька з найчастіше використовуваних псалмів у католицькій літургії: Псалом 23, 27, 34, 95, 98, 100, 103, 116, 118, 122⁸. У синагогальних службах збережено сталий кількісний набір Псалмів, в залежності від часу служби та дня тижня, також часто застосовується скорочення, наприклад, проголошується лише початок та кінець. Найчастіше використовувані Псалми у юдейських літургіях: Псалом 29, 95, 96, 97, 98, 99 під час вечірньої служби в суботу, у будні, найчастіше проголошують: Пс. 4, 16, 51, 91, 134, 136. В залежності від того, чи читаються уривки з Тори, додаються ще Псалми 19 та 119⁹.

Формаційна проблематика: формування віруючих через їх безпосередню взаємодію з псалмами зазвичай включає процес духовного зростання, розуміння та зв'язку зі святим текстом. Ось як може здійснюватись формування віруючих через їх пряму взаємодію з псалмами: по перше через духовне відображення, коли віряни залучаються до колективного співу або читаючи їх, часто у молитовний або медитативний спосіб. Псалми охоплюють широкий спектр досвідів, включаючи радість, сум, хвалу, скаргу та благання, які перебираються за аналогією, шляхом зв'язування своїх власних життєвих досвідів з темами, які представлені у Псалмах, віруючі можуть займатись глибоким духовним відображенням і знаходити утіху, керівництво та відчуття спільності у своєму становленні. подруте, допомагають сформувати слова для вираження своїх почуттів та емоцій перед Богом. Таким шляхом віруючі можуть знайти спосіб висловити свою радість, боротьбу, страхи та надії так, що це віддзеркалює їх духовний шлях. Це вираження сприяє глибшому зв'язку з Богом та допомагає відчутти себе зрозумілими та почутими у своїх молитвах. По третє, Псалми слугують провідником та своєрідним керівництвом, коли віряни можуть брати участь у спільному поклонінні, співаючи або роздумуючи над текстами разом. Цей спільний досвід сприяє почуттю спільноти

---

8 *О происхождении и составе римско-католической литургии и отличия ее от православной*, Соч. Ив. Бобровницкого, Киев 1873 (2003), с. 126.

9 Сидур, *Врата Молитвы Нусах Ашкеназ*, перевод, комментарий и пояснения к порядку молитв, Иерусалим 2010.

та єдності серед віруючих, допомагаючи їм рости разом у своїй вірі. В юдаїзмі Псалми прийнято співати або читати мовою оригіналу, тому в молитовниках присутнє дублювання рідною мовою, для кращого розуміння та інколи повторне прочитання контексту. Водночас звичка постійного використання Псалмів може перейти в автоматизм. В такому разі губляться не лише зміст й прочитання, а й форма звички безумовної необхідності, що суперечить догмам. Так ось завдання форматора – досягти усвідомленого уживання вірянами псалмоспівів, запобігти втраті смислів та підміні понять.

Таким чином можна зробити висновок, що протягом історії релігійної практики, використання священних текстів завжди відіграло чималу роль у сполученні осіб із сакральним. Серед цих текстів Книга Псалмів є особливою і цінною збіркою поетичних і ліричних виразів віри, емоцій та поклоніння. Включення Псалмів у літургію, формальні ритуали та практики поклоніння, є традицією, яка охоплює як юдаїзм так й християнство, де власне їх контекст, тематична багатогранність та цільова спорідненість сприяє зануренню віруючих в обрядовість й сприяє набуттю духовного досвіду. Вічне з'єднання з поклонінням – сягає давніх часів. Історичний та культурний контекст піснеспівів надає уявлення про духовні практики. У юдаїзмі традиція використання гімнового піснеспіву передалася з храмового богослужіння у синагогальне. Так само у християнстві Псалми зайняли місце у літургії як засоби передачі поклоніння, боротьби та сподівань віруючих. Завдяки своєму нескінченному впливу Псалми мають універсальне значення – їхні теми людського досвіду, віри та довіри резонують через століття, як різні прояви культури та натхнення. Тематична багатогранність Псалмів виражається в площині емоцій та духовності. Вони охоплюють широкий спектр емоцій, від відчаю та сумніву до відзначення та вдячності. Цей емоційний діапазон дозволяє особам, які займаються літургією, знайти усамітнення та гармонію у власних духовних подорожах. Псалми надають словник для вираження почуттів, які інакше залишилися б без вислову, сприяючи відчуттю автентичності та зв'язку під час поклоніння. Включаючи Псалми у літургійні практики, релігійні спільноти запрошують учасників взаємодіяти з повним спектром людського досвіду в діалозі з Богом. Окрім того Псалми посідають особливе місце у літургії завдяки їхній самодостатності. У дії читання або співання Псалмів громада віруючих поглиблюється

у слова та настрої давніх письменників, приєднуючись до хору голосів, які звучали століттями. Цей громадський досвід об'єднує через час, створюючи глибокий відчуття неперервності з минулим та очікування майбутнього. Псалми, завдяки своєму глибокому духовному змісту, запрошують осіб з'єднатися з чимось більшим за себе. Також використання Псалмів у літургії виходить за межі простого освідчення; воно відкриває шлях до глибоких роздумів та міркувань. Мова та образи Псалмів спонукають задуматися над значенням і наслідками вишнього. Цей сакральний зв'язок сприяє більш глибокому досвіду поклоніння, спонукаючи учасників застосовувати вчення та мудрість Псалмів до свого життя. Таким чином, Псалми виступають каталізатором особистого росту та перетворення, підтримуючи зв'язок між поклонінням та повсякденним життям. А відтак, використання Псалмів у літургіях втілює гармонійне поєднання, шляхом включення Псалмів у практики релігійних спільнот, що спираються на вічне джерело людського вираження та духовного зв'язку, створюючи простір, де зустрічаються святе і повсякденне. Псалми свідчать про вічну силу слів піднімати душу, перетинаючи час і традицію для сприяння розуміння віри та інтимному спілкуванню з Богом.

Бібліографія

- Біблія. *Старий Заповіт. Книга Псалмів*, пер. І. Огієнка, Київ 2018.
- Сидур, *Врата Молитвы Нусах Ашкеназ*, перевод, коментарий и пояснения к порядку молитв, Иерусалим 2010.
- Нисский Г., *Творения святого Григория Нисского, О надписании псалмов*, Москва 2016, с. 1–193.
- Введение в Ветхий Завет*, ред. Е. Ценгер, Москва 2008.
- Григорій Нісський, *Про написання Псалмів*, Москва 2016.
- Hitchcock J., *History of the Catholic Church: From the Apostolic Age to the Third Millennium*, California, San Francisco 2012.
- О происхождении и составе римско-католической литургии и отличия ее от православной*, Соч. Ив. Бобровницкого, Киев 1873 (2003).

Анотація***Специфіка використання псалмів у літургії Католицької Церкви та єврейських громад***

Автор робить спробу пояснити як відбуваються формаційні процеси на прикладах залучення вірян до читання псалмів як під час власне літургії, так й у використанні тих самих текстів в інших ситуаціях; що спільного є в духовних практиках обох релігій у використанні текстів псалмів та яким чином реалізується включення громади в псалмоспів.

Ключові слова: Псалми, літургія, молитва, формація, проблематика

Abstrakt***Specyfika używania psalmów w liturgii Kościoła katolickiego i wspólnot żydowskich***

Autorka wyjaśnia procesy formacyjne na przykładach zaangażowania wiernych w czytanie psalmów zarówno podczas liturgii, jak i w wykorzystaniu z tych samych tekstów w innych sytuacjach. Co jest wspólnego dla praktyk duchowych obu religii (żydowskiej i chrześcijańskiej) przy korzystaniu z tekstów psalmów i jak realizowane jest włączenie wspólnoty do śpiewania psalmów.

Słowa kluczowe: psalmy, liturgia, modlitwa, formacja, problemy

Abstract***The Specifics of the Using of Psalms in the Catholic and Jewish Liturgies***

The author explains the formation processes using examples of the involvement of believers to reading psalms both during a liturgy and in the use of the same texts in other situations. What is common for the spiritual practices of both religions when using psalm texts and how the inclusion of the community to singing psalms is realized.

Keywords: Psalms, liturgy, prayer, formation, issues